

Vlaams
Parlement

ingediend op **1990** (2018-2019) – Nr. 1
25 mei 2019 (2018-2019)

Verslag van de gedachtewisseling

namens de Commissie voor Bestuurszaken,
Binnenlands Bestuur, Inburgering en Stedenbeleid
uitgebracht door Yasmine Kherbache en Nadia Sminate

over het onderzoek
naar de adequaatheid van de erkenningscriteria
voor lokale kerk- en geloofsgemeenschappen
in het Vlaamse Gewest
en naar de handhaving van deze criteria
en andere administratieve verplichtingen
door de lokale kerk- en geloofsgemeenschappen

Samenstelling van de Commissie voor Bestuurszaken, Binnenlands Bestuur, Inburgering en Stedenbeleid:

Voorzitter: Mercedes Van Volcem.

Vaste leden:

Sofie Joosen, Bert Maertens, Marius Meremans, Willy Segers, Nadia Sminate, Peter Wouters;
Bart Dochy, Michel Doomst, Maurice Helsen, Ward Kennes;
Marnic De Meulemeester, Mercedes Van Volcem;
Kurt De Loor, Els Robeyns;
Ingrid Pira.

Plaatsvervangers:

Björn Anseeuw, Paul Cordy, Andries Gryffroy, Lies Jans, Kris Van Dijck, Karim Van Overmeire;
Jan Durnez, Martine Fournier, Katrien Partyka, Joris Poschet;
Bart Somers, Bart Tommelein;
Jan Bertels, Yasmine Kherbache;
Bart Caron.

Toegevoegde leden:

Chris Janssens;
Christian Van Eyken.

INHOUD

1. Toelichting door Rik Torfs.....	4
2. Vragen en opmerkingen van de commissieleden met antwoord van Rik Torfs ...	6
Bijlage: zie dossierpagina van dit document op www.vlaamsparlement.be	

De Commissie voor Bestuurszaken, Binnenlands Bestuur, Inburgering en Stedenbeleid hield op 19 maart 2019 een gedachtewisseling met prof. Rik Torfs (KU Leuven) over het onderzoek naar de adequaatheid van de erkenningscriteria voor lokale kerk- en geloofsgemeenschappen in het Vlaamse Gewest en naar de handhaving van deze criteria en andere administratieve verplichtingen door de lokale kerk- en geloofsgemeenschappen.

Het eindrapport kan geraadpleegd worden op de [dossierpagina](https://www.vlaamsparlement.be/dossierpagina) van dit document op www.vlaamsparlement.be.

1. Toelichting door Rik Torfs

Rik Torfs zal de beleidsvoorstellen uit het rapport toelichten. Opdracht was te starten vanaf het bestaande systeem van erkenning. De onderzoekers mochten dus niet alles overhoophalen, maar wel nagaan wat ze konden doen met betrekking tot de bestaande criteria, om zo tot een gestage vooruitgang in het erkennen van geloofsgemeenschappen te komen. Eigenlijk is men uitgegaan van de gedachte dat men zo weinig mogelijk herrie en conflicten moet proberen te veroorzaken, en zo veel mogelijk samenwerking. Het is natuurlijk een materie die politiek en maatschappelijk soms gevoelig kan liggen, maar die aan de andere kant helemaal past in onze grondwettelijke traditie. Het is ook de persoonlijke mening en het gevoel van de spreker dat deze regeling, als ze goed wordt toegepast, kan bijdragen tot de cohesie in de samenleving.

De regeling zoals ze nu bestaat, vonden de onderzoekers op twee punten nogal abrupt: enerzijds aan de ingang, en anderzijds aan de uitgang. Dat zijn natuurlijk twee belangrijke momenten. Met 'aan de ingang' bedoelen ze dat een erkenning nogal plotseling kwam, zonder dat alle voorwaarden en de leefbaarheid van de geloofsgemeenschappen die kandidaat waren, misschien altijd voor 100 procent nagegaan waren. 'Aan de uitgang' bleef eigenlijk niets anders over dan de erkenning intrekken of niet. Dat was dus een weinig gedifferentieerd sanctioneringsapparaat. De voorstellen bevatten iets meer subtiliteit wat dat betreft, een subtiliteit die conflictbestrijdend zou moeten zijn. Hoe minder controversieel dit soort onderwerpen zijn, hoe beter.

Wat de ingang betreft, zijn de onderzoekers voorstanders van een tweetrapssysteem, waarbij er een periode – waarover gediscussieerd kan worden, maar die wel lang genoeg moet zijn – loopt tussen de aanvraag van de erkenning enerzijds en het verstrekken van de erkenning anderzijds. In die tussenperiode worden de geloofsgemeenschappen geholpen met het voldoen aan alle mogelijke vereisten en criteria, en wordt er dus al gesimuleerd hoe het allemaal gaat lopen. Bepaalde dingen zijn pas in een tweede fase echt verplichtend, onder andere de taalvereiste. Dat is volgens Rik Torfs vanzelfsprekend. Eigenlijk pleiten de onderzoekers dus voor een tweetrapssysteem, waarbij er volgens hun suggestie een periode van drie tot vijf jaar ligt tussen de aanvraag en de erkenning. Inmiddels is in de kranten verschenen dat sommigen die periode van vijf jaar te lang vinden. Daar kan over gediscussieerd worden. Volgens de spreker kun je moeilijk onder de twee of drie jaar gaan om inhoudelijk echt tegemoet te komen aan wat men hier eigenlijk zoekt.

De erkenningscriteria zijn onder meer de volledigheid van het aanvraagdossier en de financiële leefbaarheid. Wat dat laatste betreft, is Rik Torfs voorstander van transparantie en niet van allerlei breuklijnen waarbij een belangrijk stuk eigen vermogen naar voren wordt geschoven. Bedoeling is na te gaan waar de inkomsten en uitgaven vandaan komen zodat een helder financieel beleid kan worden gevoerd. Wanneer de bestaande vzw's transformeren naar bijvoorbeeld erkende moskeeën, zijn er de gelden die puur voor de werking van de vzw zijn bestemd en de gelden die te maken hebben met de erkende moskee. Niet in alle religies is even duidelijk wat puur religieus is en wat niet.

Wat de maatschappelijke relevantie betreft, zijn er een aantal punten, waaronder het aantal gelovigen. Een grondwettelijke beperking daarbij is dat men niemand mag vragen tot welk geloof hij of zij behoort, maar er moeten voldoende gelovigen zijn om een erkenning te krijgen. Daarvoor moet men zich kunnen baseren op de cijfers van de mensen van de erediensten zelf.

Een moeilijker punt dan het aantal gelovigen vindt Rik Torfs de maatschappelijke relevantie die zou moeten blijken uit allerlei socio-culturele projecten. Hij is daar geen voorstander van omdat men meteen de inhoudelijke invulling geeft van de manier waarop een religie die zaken opneemt. De ene zal dat makkelijker algemeen maatschappelijk bestrijken dan de andere, die eerder een rituele functie heeft. Zo is de traditie van de orthodoxie heel sterk ritueel.

Rik Torfs vindt het belangrijker dat die maatschappelijke relevantie wordt afgemeten aan het ingepast zijn in de samenleving en het accepteren van de democratische rechtsstaat.

De inburgeringsplicht van bepaalde eredienstbedienaren moet ruim worden gezien. Zo zou niet enkel aan de eerste imam maar aan iedereen worden gevraagd om in te burgeren. Dat vergt wel een goede informatie-uitwisseling met de federale overheidsdienst Justitie. Dit is immers een deels geregionaliseerde materie: de erkenning van de erediensten zelf en het financieringsluik zijn een federale materie.

Respect voor de Grondwet en het Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden (EVRM) is ook heel belangrijk als kader. Dat betekent dat elke vorm van discriminatie die in de profane samenleving niet zou kunnen, verboden zou moeten zijn. Het EVRM, waarvan een van de regels de vrijheid van godsdienst is, moet worden aanvaard. Idem dito voor de democratie.

Er moeten drie voorwaarden worden vervuld. Zo mogen er geen mensen in het bestuur van die groepen zitten die deze context niet aanvaarden. Zij mogen niet meewerken aan activiteiten die tegen de Grondwet gericht zijn. Tot slot moeten mensen die niet in de democratie en de Grondwet geloven, worden geweerd uit allerlei bijeenkomsten, wat natuurlijk moeilijker te controleren is.

Er zijn ook nog een aantal bijkomende criteria. Zo moet worden nagedacht over een gekwalificeerd verbod op buitenlandse financiering. Daarmee wordt niet elk verbod van buitenlandse financiering bedoeld, maar wel financiering die rechtstreeks of onrechtstreeks afbreuk doet aan de onafhankelijkheid van de geloofsgemeenschap en verband houdt met extremisme, terrorisme, spionage of clandestiene inmenging. Wat de controle daarvan betreft, kan misschien inspiratie worden gezocht in Nederland, waar men werkt met een aantal landen die 'gevaarlijk' zouden kunnen zijn. Het lijkt Rik Torfs redelijk dat dit soort financiering niet wordt aanvaard.

Er is ook de gedachte aan een door het erkend representatief orgaan aangewezen of goedgekeurde bedienaar van de eredienst. Dat betekent niet dat die mensen moeten worden betaald, maar zelfs de niet-betaalde bedienaren van de erediensten in de moskeeën moeten worden aangewezen door het representatief orgaan. Er zijn nog onderliggende vragen mogelijk over de kwaliteit van dat orgaan. De vraag of daar verder aan gesleuteld moet worden, valt echter buiten het bestek van de studie.

Een laatste punt is de brandveiligheid, waar men voorstander van is.

Voor handhaving is een genuanceerd sanctioneringsapparaat nodig. Naast een mogelijke intrekking van de erkenning staat ook een verfijnd apparaat ter beschikking

met bijvoorbeeld het geheel of gedeeltelijk inhouden van de financiering voor een beperkte of langere tijd. Een andere mogelijkheid is de blaam. Het is belangrijk om onmiddellijk te kunnen reageren waarbij het sanctioneringsapparaat ook gedifferentieerd is.

De verkiezingen zouden samenvallen met andere verkiezingen, bijvoorbeeld gemeente- en provincieverkiezingen.

Notulen moeten worden bijgehouden. Tot nu toe was de controle daarop niet altijd goed.

De gemeenten zouden de keuzemogelijkheid moeten krijgen om de controlebevoegdheden naar zich toe te trekken. Voor bepaalde erediensten, met name islam en orthodoxie, zijn er historisch gegroeide systemen die het provinciaal niveau bevoegd verklaren voor die controle. Vele van die gemeenschappen werken op een lager echelon en dan zou het mogelijk moeten zijn om de dialoog via de gemeente te laten verlopen, met natuurlijk het doorsluizen van de middelen die daarvoor vereist zijn.

Er wordt gezocht naar erkenningscriteria op maat: conflicten proberen te vermijden, alles goed nagaan voor men tot een erkenning overgaat, in gesprek blijven met een gedifferentieerd sanctioneringsapparaat. Het is een model dat conflicten probeert te vermijden en dat uitgaat van het blijven bestaan van het systeem waarin men steeds meer religieuze groepen moet integreren die aanvankelijk minder of niet in het landschap voorkwamen en voor wie zeker de oorspronkelijke normen en grondwettelijke normen niet waren ontworpen.

2. Vragen en opmerkingen van de commissieleden met antwoord van Rik Torfs

Yasmine Kherbache dankt professor Torfs voor de toelichting en het omstandig onderzoek. Over de erkenning van de geloofsgemeenschappen is heel wat te doen geweest. Ook in het parlement is daarover vaak gediscussieerd. In de Commissie voor de bestrijding van gewelddadige radicalisering hebben meerderheid en oppositie een 55-tal actiepunten goedgekeurd om radicalisering tegen te gaan. Een van die actiepunten is onder meer het erkennen van de geloofsgemeenschappen en meer specifiek de erkende moskeeën zien als een deel van de oplossing.

Na deze gezamenlijk uitgedrukte ambitie zijn de problemen ontstaan en is de discussie over de erkenningsprocedure vastgelopen. Vandaar dat men professor Torfs heeft gevraagd om een onderzoek te doen. Het rapport concludeert dat er geen wezenlijke veranderingen zijn doorgevoerd aan de erkenningscriteria die al van toepassing waren op basis van het Erkenningsbesluit. Het gaat slechts over verbeteringen of kleine aanpassingen. Er wordt wel fijnmaziger omgegaan met de handhaving van de criteria bij de in- en uitgang.

Yasmine Kherbache vindt het raar dat men spreekt over een 'proefperiode'. Is dat een afspraak zoals in een arbeidsovereenkomst om na te gaan of die persoon voldoet en de arbeidsvoorwaarden correct naleeft? Die moet in die proefperiode alle plichten nakomen, maar put daar ook rechten uit. In dit geval is dat niet zo. *Yasmine Kherbache* vindt dat veeleer een soort wachttermijn, een soort voorgeburchte. Na die drie of vijf jaar zou er dan een oordeel volgen. Als die eigenlijk voldeden aan alle plichten, waarom heeft men dan ook niet die rechten gegarandeerd? Het is vreemd dat men kiest voor een soort oneigenlijke proefperiode, want een proefperiode is normaal gezien 'all the way', zowel wat rechten als plichten betreft.

Er zijn geloofsgemeenschappen die de afgelopen vijf jaar een dossier hebben ingediend en zich helemaal hebben geschikt naar de erkenningscriteria, en die ook federaal groen licht hebben gekregen wat het veiligheidsonderzoek betreft. Die hebben eigenlijk al bewezen dat ze voldoen aan de erkenningscriteria. Die zijn vandaag al geregistreerd als kandidaat. Tijdens de procedure wordt dan gezegd dat men opnieuw gaat beginnen. Yasmine Kherbache vindt dat botsen met haar rechtsgevoel. Ze wil weten of Rik Torfs dat ook zo aanvoelt. Stel dat iemand vijf jaar studeert en net voor zijn laatste examen te horen krijgt dat men er nog eens vijf jaar bij gaat doen voor hij zijn diploma krijgt. Dat is niet zo evident. Dat is heel raar. Ze vindt het perfect verdedigbaar om te zeggen dat diegenen die eigenlijk al groen licht hebben gekregen en al jaren wachten, die zich uiteraard nog moeten schikken naar die criteria, die niet wezenlijk veranderd zijn, en alle andere aanvullende natuurlijk ook moeten respecteren, niet per definitie gewoon terug naar af moeten in die overgangsperiode.

Inzake de financiering vindt Yasmine Kherbache de ambitie eigenlijk niet zo groot. Ze begrijpt de realiteitszin. Er wordt gewezen op de Europese spelregels, op de vrijheid van kapitaal. Die controle is ook geen sluitend systeem. Men kan dat ook niet algemeen verbieden, maar ze vraagt zich af hoe het komt dat men op dat vlak niet kijkt naar wat men federaal zou kunnen doen. Daar zijn er een aantal voorstellen ingediend, onder andere voor de automatische uitwisseling van gegevens en inzake de informatie die banken verplicht zouden moeten geven. Nu is dat alleen bij vermoedens van fiscale fraude. Men zou dat perfect kunnen uitbreiden naar vermoedens van financiering van terreur of zaken die tegen de openbare orde ingaan. Dat kan dus toch wel worden aangescherpt, maar dan moet er wel de bereidheid zijn om die verplichting van financiële transparantie federaal aan te scherpen. Is dat geopperd? Zou dat nog werkbaar kunnen zijn in dezen?

Als Yasmine Kherbache het zich goed herinnert, staat er in het rapport over de geloofsgemeenschappen die al lang zijn erkend, dat men die redelijkerwijze en ook vanuit het oogpunt van rechtszekerheid niet lastig kan vallen met deze nieuwe procedure en met de nieuwe erkenningscriteria. Ze vindt die conclusie nogal abrupt. Waarom? Ze begrijpt dat men dat niet abrupt kan toepassen, maar men moet toch verwachten dat die erkende geloofsgemeenschappen zich dan uiteindelijk ook inkantelen in het nieuwe systeem. Geef hen dan een overgangsperiode, want anders krijgt men echt een systeem met twee snelheden. Dat moet worden vermeden, zeker als men dan toch die sociale cohesie beoogt en wil dat er een gedeeld systeem is waarbij men het gevoel heeft dat iedereen correct en eerlijk wordt behandeld.

Rik Torfs legt uit dat de reikwijdte van de studie redelijk beperkt was. Het was dus niet de bedoeling om het hele systeem in de diepte te analyseren, maar wel om uit te gaan van de bestaande erkenningscriteria en te zien wat daar dan mee kan worden gedaan. De ruimere vragen werden dus niet behandeld, maar hij is altijd bereid om dat wel te doen, want een algemenere blik zou inderdaad zinvol kunnen zijn.

Rik Torfs gaat verder in op een aantal concrete punten die Yasmine Kherbache aanhaalde. Een eerste punt betreft de proefperiode. In het arbeidsrecht is een proefperiode bedoeld om onmiddellijk gewoon te functioneren, zowel op het vlak van rechten als van plichten. Je begint meteen met de arbeid en je wordt ervoor betaald. Tijdens die periode bekijkt men dan of het werkt. In dit onderzoek gaat men er echter van uit dat het in het begin nog niet allemaal in orde zal zijn. Er wordt uitgegaan van een leerproces en van een sterke administratieve ondersteuning door de overheid.

Dat gebeurt op bepaalde plekken op een voorbeeldige manier. Vaak gaat het om fervente gelovigen zonder een sterke administratieve scholing of achtergrond. Zij

hoeven uiteraard ook geen experts te zijn op financieel vlak. Het is de bedoeling dat al die voorwaarden van rechten en plichten pas op het einde vervuld zijn en niet in het begin. En dat geldt voor alle aspecten: boekhouding, het eventueel stilaan voeren van een aparte boekhouding tussen de vzw en de af te splitsen erkende eredienst. Er zal een situatie komen waarbij de erkende groep aan de ene kant en de oorspronkelijke vzw aan de andere kant uit elkaar zullen groeien. Dat moet deskundig gebeuren, met een begeleiding in het vermijden van bepaalde frauduleuze activiteiten. Het zou bijvoorbeeld heel vreemd zijn dat bepaalde gebouwen lange tijd gratis kunnen worden gehuurd, maar dat er na de erkenning plots voor moet worden betaald. Er moet daarin een grote rechtlijnigheid en keurigheid zijn, die pas op het einde moet worden bereikt. Men mag er niet van uitgaan dat iedereen die van in het begin kent. Dat was nu soms het probleem: na de erkenning bleken sommige mensen niet helemaal in staat om boekhoudkundig-financieel hun beleid te voeren. Dat is de reden waarom men het nu anders wil.

Een tweede punt houdt verband met het overgangsrecht voor diegenen die al jaren wachten. Daarover kan men allerlei meningen hebben, aldus Rik Torfs. Men kan dat ook gedifferentieerd doen. Aangezien er een vernieuwing is van de criteria, kan men er volgens hem niet van uitgaan dat mensen hun aanvraag per definitie staande houden. Een ander element is: wat is er ondertussen gebeurd met de vitaliteit van die gemeenschap tijdens de jaren dat de dingen zijn stilgelegd? De spreker is in die zin voorstander van het opnieuw indienen van een aanvraag. Maar voor diegenen die het al gedaan hebben, zou men bijvoorbeeld een kortere periode dan voor anderen kunnen laten gelden. Maar de mogelijkheid moet wel bestaan om zich ook hier in orde te stellen. Dat is altijd het probleem met overgangsrecht: hoever gaat men terug? Wat beschouwt men als een verworven recht en wat niet? In hoeverre is de vernieuwing belangrijk genoeg om naar nieuwe perspectieven te kijken?

Het punt in verband met de financiering vindt Rik Torfs heel belangrijk. Hij is het er zeker mee eens dat dat ambitieus genoeg moet worden aangepakt, en samen met Justitie. Er is echter nog een ander element dat nooit mag worden vergeten: niemand is verplicht om geld te vragen. In België is het systeem zo dat, wie erkend wil worden als eredienst, eerst via Justitie moet passeren om een algemene erkenning te krijgen, als een eredienst die kan worden gefinancierd. Vervolgens kunnen er allerlei voorwaarden worden gesteld. Maar de eredienst kan er evengoed voor opteren geen financiële steun te vragen. De spreker verwijst naar de mormonen, die als de dood zijn voor elke vorm van financiering door de staat, die ze zien als een beknotting van hun onafhankelijkheid naar aloude Amerikaanse traditie. Wat geldt voor mormonen, geldt natuurlijk ook voor allerlei mogelijke groepen binnen de erkende erediensten: katholieken, protestanten, moslims enzovoort. Indien zij bijvoorbeeld toch veel geld zouden krijgen uit het buitenland, waarom zouden zij zich hier dan laten erkennen om een aalmoes in ontvangst te nemen? Elders kunnen ze namelijk meer krijgen.

Dat plaatje ligt dus wat ingewikkelder. Men moet het als volgt bekijken. Eén, wat zijn de voorwaarden voor de erkende erediensten? Twee, wat doet men voor de groepen binnen de erkende erediensten of daarbuiten, die geen aanspraak maken op financiering?

Rik Torfs meent dat het met een systeem van financiering mogelijk is om een beleid te voeren dat gesofisticeerder is dan in bepaalde buurlanden als Frankrijk of Nederland, waar die middelen niet ter beschikking staan. De Fransen moeten soms een beroep doen op Alsace-Moselle, met een ander statuut, le droit alsacien-mosellan, om daar dingen te doen die in 'la vieille France' niet mogelijk zijn.

Het vierde punt van mevrouw Kherbache betrof de andere erediensten. De beslissing om niet tot retroactiviteit over te gaan voor de oudere erkende erediensten is

een beslissing die vroeger reeds werd genomen. De visie van Rik Torfs op dat vlak is om te proberen een wetgeving die een hele geschiedenis heeft, zo toe te passen dat iedereen er zo goed mogelijk bij kan worden betrokken, zonder dat het de mensen onnodig moeilijk moet worden gemaakt.

Hij omschrijft het als een soort van 'facilitating position'. Het is niet de bedoeling het de oudere erediensten moeilijk te maken, maar wel om de nieuwe erediensten toe te laten om in een systeem te passen. Rik Torfs vindt het persoonlijk belangrijker dat een evenwichtige situatie ontstaat waarin iedereen zich kan vinden dan dat er een extreme gelijkheid komt. In juridische zin betekent het gelijkheidsbeginsel gelijkheid voor de wet, namelijk dat gelijken gelijk en ongelijken ongelijk worden behandeld.

Dat moet in dit verband ook gebeuren omdat de structuren van de erediensten heel verschillend zijn. Het hiërarchisch aspect werkt anders voor katholieken dan voor orthodoxen en bij de joden werkt het consistorie ook anders. Het protestantisme en de islam hebben gemeen dat ze per definitie niet hiërarchisch zijn opgebouwd. Er moet een weg worden gevonden, maar het is belangrijk een systeem te behouden dat toelaat een politiek beleid te voeren. Volgens de persoonlijke visie van Rik Torfs kan dat het best bij overeenstemming gebeuren, maar het kan ook anders.

Nadia Sminate bedankt professor Torfs voor de korte en krachtige wijze waarop hij zijn rapport heeft gepresenteerd. Ze heeft uit het rapport een drietal domeinen gedistilleerd waar ze vragen en bedenkingen bij heeft.

Het eerste domein betreft de proefperiode. Nadia Sminate ondersteunt het pleidooi van professor Torfs om de geloofsgemeenschappen eerst een aantal jaren aan de voorwaarden te laten voldoen of tijd te geven om aan de voorwaarden te voldoen vooraleer ze voor een erkenning in aanmerking komen. Dit past volledig in het verhaal over rechten en plichten. Vooraleer ze een aantal rechten kunnen opbouwen, moeten ze eerst bewijzen dat ze aan de verplichtingen kunnen voldoen.

Die stelling heeft in het Vlaams Parlement echter al tot een aantal heftige discussies geleid. Sommige partijen zouden dit blijkbaar willen wijzigen en veronderstellen dat de bedienaar van een eredienst al tijdens de proefperiode financieel moet worden ondersteund. Nadia Sminate is het hier niet mee eens, want dit zou de doelstelling van de proefperiode helemaal onderuithalen. Ze is benieuwd te horen wat professor Torfs hiervan vindt.

Het tweede domein betreft de financiële haalbaarheid. In het rapport wordt gesuggereerd een verbod op buitenlandse financiering van buiten de Europese Unie (EU) in te voeren. In eerste instantie moet het lokaal bestuur op basis van het budget en een eventuele meerjarenplanning vaststellen of er buitenlandse financiering is geweest. De vraag is echter of de lokale besturen hiertoe in staat zijn, zeker nu het al enkele jaren niet meer nodig is bewijsstukken bij de jaarrekening te voegen. Op deze manier beperkt de goedkeuring zich tot een louter rekenkundig nazicht. Nadia Sminate vraagt professor Torfs dan ook of hij het nodig acht de verantwoordingsstukken toch bij de jaarrekening te voegen en zo een echte controle mogelijk te maken.

Het verbod op buitenlandse financiering van buiten de EU lijkt evident, maar de buitenlandse financiering zou ook in twee trappen kunnen plaatsvinden. Eerst zou het geld van buiten Europa naar de EU komen en vervolgens zou het binnen de EU naar de lokale geloofsgemeenschappen gaan. Dat gevaar lijkt Nadia Sminate zeer reëel.

Om een beter zicht op de buitenlandse financiering te krijgen, heeft de minister van Justitie verklaard dat de premier, hijzelf en de vertegenwoordigers van de verschillende erkende levensbeschouwingen een verklaring hebben ondertekend waarin ze zich ertoe verbinden de regels inzake het beheer van de financiële stromen in overeenstemming met de wetgeving op elkaar af te stemmen. De minister van Justitie heeft toen ook verklaard dat hij de oprichting van een rechtspersoon, zoals een vzw, aanmoedigt. Nadia Sminate vraagt zich af of een dergelijk engagement zal volstaan om zicht te krijgen op de buitenlandse financiering. In haar ogen zal dat meer vergen dan een engagementsverklaring.

Het derde domein betreft het pleidooi van professor Torfs om de maatschappelijke relevantie als term te laten vallen en dit te compenseren door een strenger toezicht op de naleving van de Grondwet en van het EVRM. Nadia Sminate vindt dat het rapport vaag blijft over hoe dat toezicht concreet zou moeten plaatsvinden. Ze vraagt zich af in welke mate dat in de toekomst anders zal zijn of zou kunnen zijn dan wat op dit ogenblik gebeurt. Dat is een heel belangrijk thema en ze wil meer details horen over hoe dit anders kan worden georganiseerd.

Nadia Sminate plaatst grote vraagtekens bij het voorstel om taal niet meer als erkenningscriterium te beschouwen. Welk signaal wordt daarmee gegeven? Is Nederlands als bestuurstaal dan minder belangrijk? Ze veronderstelt dat dit niet de bedoeling is, maar zo komt het wel over.

Rik Torfs zegt dat de proefperiode gezien wordt als een periode om een grote vorm van zekerheid te hebben dat alle voorwaarden zijn vervuld en dat de samenwerking vanaf dan vlot kan verlopen, dat er al een band is gegroeid met de controlerende overheid. Als er onmiddellijk gestart zou worden met financiering vooraleer de proefperiode is beëindigd, bestaat de mogelijkheid dat de financiering afgenomen moet worden vooraleer de erkenning er komt. Dat probeert men net te vermijden. De filosofie achter het project is om te trachten zo weinig mogelijk repressief op te treden door het dossier zo grondig mogelijk op voorhand te behandelen. Hij gaat ervan uit dat iedereen de mening deelt dat maatschappelijke cohesie belangrijk is. Het aantal conflicten op dit gebied blijft best zo gering mogelijk. Er is het incident geweest in Beringen, wat ook te maken had met buitenlandse politieke aangelegenheden. Dat kan gebeuren, maar best zo weinig mogelijk.

De financiële problematiek is inderdaad complex. Dat is ten eerste het geval omdat er in België een samenwerking is tussen het federale en het regionale niveau. Daarnaast zijn er de erkende erediensten die je geen dingen kunt vragen die ze niet aankunnen. Zo moet de Moslimexecutieve geregeld aanslagen veroordelen, terwijl die geen enkele rol heeft van religieuze superioriteit tegenover de mensen die men vertegenwoordigt. Het is een vehikel om de bestaande verhouding tussen kerk en staat te faciliteren, zonder dat er een hiërarchische verhouding bestaat tussen de executieve en de verschillende religieuze groepen die in de brede zin onder zijn bevoegdheid vallen.

Op het ogenblik dat er een overeenkomst wordt getekend door de eerste minister en de minister van Justitie met allerlei vertegenwoordigers van de erediensten, moet men goed beseffen dat de rol van die vertegenwoordigers niet overal dezelfde is. In de katholieke kerk kan men zeggen dat diegenen die spreken over het materiële, ook de inhoudelijke leiders zijn, ofschoon dat niet altijd empirisch waarneembaar is en de volgzaamheid der gelovigen gestaag afneemt. Dat is niet zo bij vele andere erediensten, met name vooral bij het protestantisme. Het was in de negentiende eeuw al vaak een probleem dat het vertegenwoordigende orgaan onmogelijk alles kon controleren. Het was een soort van doorgeefluik.

Van die mensen vragen dat ze alle financiële transacties op dit moment binnen de groepen die onder hen vallen, controleren, biedt geen garantie, ook al ondertekent

men een charter. Het is beter om goede intenties te hebben in plaats van slechte, maar er zal allicht meer moeten gebeuren. Dat 'meer' zal samen met Justitie moeten worden afgesproken. Een puur formeel akkoord over bepaalde punten is goed, maar lost niet alles op.

Wat de maatschappelijke relevantie betreft, heeft Rik Torfs het gevoel dat door de socioculturele elementen in de criteria naar voren te halen, er een beetje krampachtig wordt gezocht naar een soort van inbedding in de maatschappij. Men probeert te zeggen dat de mensen van een religieuze groep niet in hun gebedsruimte mogen blijven, maar naar buiten moeten komen en met allerlei burgers in gesprek moeten treden. Hij vindt dat dit gestimuleerd kan worden en dat er zelfs op gemeentelijk vlak subsidies kunnen worden gegeven voor dergelijke activiteiten, maar dit kan juridisch niet worden afgedwongen omdat het opleggen van activiteiten aan een godsdienst voor de pure erkenning moeilijk ligt. Op die manier wordt immers een inhoudelijke keuze gemaakt over wat een godsdienst is. Dat lijkt hem lastig.

Het aanvaarden van de democratische rechtsstaat is en blijft voor Rik Torfs een ongelooflijk belangrijk punt. Hoe controleer je dat? Er moet voldoende aandacht worden geschonken aan het opvolgen van die groepen, maar dat is niet zo eenvoudig. Je zou moeten weten wat daar gebeurt. Zeker wanneer er een verdenking op een bepaalde groep rust, vergt dat een grotere controle. Dat geldt ook voor het toevoegen van stukken. Je moet de mogelijkheden hebben om die stukken op te vragen als er een probleem is, maar Rik Torfs raadt af om daar een bijkomende administratieve verplichting van te maken. De Democratische rechtsstaat en de mensenrechten erkennen, moeten hoe dan ook een absolute vereiste zijn om financiering te krijgen als erkende eredienst. Als daar twijfel over is, kan men voor bepaalde groepen tot een aanscherping van de situatie komen.

Voor de contacten met de overheid en de interne verslagen is het vanzelfsprekend dat Nederlands de gehanteerde taal blijft. Het kan zijn dat daar in de aanloopperiode aan moet worden gewerkt. Er kan dus een overgangstijd zijn in de periode tussen de aanvraag en de definitieve erkenning, maar als de definitieve erkenning er komt, moet het Nederlands worden gehanteerd. Een punt dat moeilijker ligt, is het gebruik van de taal tijdens rituelen, want daar botst men mogelijk op de grenzen van de godsdienstvrijheid, de vrijheid die religies genieten in hun rituelen. Het moet wel mogelijk zijn om in de aanloopperiode afspraken te maken en goodwill te creëren, om eventueel op vrijwillige basis voor het Nederlands te opteren op het puur rituele vlak. Men kan dat niet opleggen in de strikte zin van het woord, maar in een formule waarbij men een vertrouwensrelatie probeert te creëren, is dat een van de dingen die toch zouden kunnen. Als er voldoende vertrouwen groeit, is dat misschien een stap naar een nog betere integratie.

Ward Kennes benadrukt dat er in ons land een goed systeem is op basis van vrijheid en samenwerking wat betreft de verhouding tussen de overheid en de levensbeschouwingen. Dat systeem bestaat al bijna tweehonderd jaar en heeft al een zekere stabiliteit bewezen. De voorstellen in het rapport passen mooi in dat systeem. Het zijn vooral verbeteringen en aanpassingen. Het gaat hier over een actueel thema, waar in het parlement al herhaaldelijk over gedebatteerd is. Het verdient de nodige aandacht van de overheid, omdat religie een belangrijke factor blijft en in heel wat samenlevingen zelfs aan belang wint.

Een aantal zaken zijn voor Ward Kennes duidelijk een vooruitgang, zoals het sanctiemechanisme. Vroeger was het alles of niets, nu wordt er gepleit voor een graduele sanctioneringsmogelijkheid. Als Vlaamse overheid is het evenwel niet evident om aan de knoppen te zitten: de bedienaar wordt federaal betaald en de tekorten worden bijgepast door de gemeenten of de provincie.

Verder wordt ervoor gepleit om taal te verschuiven van een erkenningscriterium naar een handhavingscriterium. De idee om rituele talen te gaan regelen, gaat voor Ward Kennes te ver, maar bijvoorbeeld rond de preek zouden er wel afspraken kunnen worden gemaakt. Daar ziet de spreker wel mogelijkheden om dat te sturen. Brandveiligheid ten slotte vindt de spreker een evident criterium.

Ward Kennes heeft een aantal vragen over de proefperiode. Een tweetrapsmechanisme is werkbaar, maar hoe ga je in die periode om met de aanstelling van een bedienaar? Een terechte voorwaarde is dat de buitenlandse bedienaar, zowel de eerste als de tweede, wordt ingeburgerd. Ward Kennes kent echter weinig of geen geloofsgemeenschappen die erin slagen om vijf jaar lang uit eigen middelen en zonder buitenlandse financiering een bedienaar te betalen die een gezin moet onderhouden en pensioenrechten moet opbouwen. Als men een proefperiode instelt en de bedienaar niet laat aanstellen door justitie, kan men het hele mechanisme van inburgering niet controleren. De kans is groot dat de bedienaar alsnog vanuit het buitenland zal worden gefinancierd. De proefperiode kan alleen succesvol zijn als die voor erkende bedienaars gestuurd door het erkend orgaan geldt en als ze op de payroll van Justitie staan; anders zijn de controlemechanismen, de coaching en werking in real time een slag in het water. Zo organiseert men als overheid een jarenlange ondoorzichtige financiering. Hij waarschuwt om niet in die val te trappen.

In welke mate zal men daarnaast tekorten financieren, vraagt Ward Kennes zich af. Kan men dit gradueel opbouwen naar het normale systeem naarmate bedienaars meer aan de criteria voldoen? Ook daar ziet hij een trapsgewijze invoering als een mogelijkheid.

De spreker vindt het positief dat wat er nu provinciaal wordt georganiseerd, op lokaal niveau zal gebeuren, ook omdat er in 2004 al vanuit de protestantse kerk werd gevraagd om bovengemeentelijk georganiseerd te worden. Die soepelheid is een logica die men in het systeem moet inbrengen.

Er zijn trouwens veel gemeenschappen die bewust geen financiering vragen. Dat is zo binnen de joodse en mormoonse gemeenschap, maar ook de ahmadimoslims staan hier huiverachtig tegenover. In dit geval is het wel moeilijk om te zeggen dat ze niet door iemand anders gefinancierd mogen worden. Voor de mormoonse missionarissen gebeurt dat bijna zeker vanuit Utah. Heeft professor Torfs informatie over de wet die in 2018 in Oostenrijk is ingevoerd om aan buitenlandse financiering en buitenlandse – vooral Turkse – bedienaars een halt toe te roepen?

Iedereen in het Vlaams Parlement is tegenstander van buitenlandse financiering, zeker als die uit de Golfstaten komt of salafistisch of wahabitisch van oorsprong is. Hoe vermijdt men bovendien in een systeem van vrij verkeer van goederen en kapitaal dat een vzw of socioculturele vereniging of een uitgever van religieuze boeken vanuit het buitenland wordt gefinancierd? Volgens Ward Kennes moet men de antwoorden hierop echt concreet maken: wat kunnen we controleren en wat kunnen we tegenhouden?

Ook al is het een ander debat, hij vindt het toch belangrijk dat de bedienaars in ons land worden opgeleid zodat ze hier niet zonder taal- of cultuurkennis vanuit het buitenland neerstrijken en leiding geven aan een gemeenschap waarop ze toch veel invloed hebben. Maar als men die bedienaar niet financiert en als hij door het buitenland beter wordt betaald of ter beschikking wordt gesteld, hoe kan men dit dan vermijden? Hij vreest dat men mensen uit het systeem zal duwen omdat ze niet worden erkend door de minister. Door die wachttijd en niet-erkenning loopt men het risico dat men het systeem drooglegt, blokkeert of ondergraaft. Als men vanaf het begin samenwerkt, kost het de overheid misschien iets meer, maar het voordeel is dat men dan integrerend werkt, de controle mogelijk maakt en de

sociale cohesie versterkt. Dat mag men bij de hervormingen die men op basis van deze studie zal doorvoeren, nooit uit het oog verliezen.

Rik Torfs is blij dat men, net als hijzelf, het systeem positief vindt. Hij is er geen voorstander van om het hele systeem om allerlei principiële redenen om te gooien. Dat is materieel moeilijk gezien de verspreide bevoegdheden. Maar ook inhoudelijk zou het de mogelijkheid wegnemen om met de bevolking in gesprek te treden op basis van een onderwerp dat mensen vaak beroert: religie.

Het systeem is goed, maar het heeft wel een kreukje opgelopen. Er is een onderbreking geweest die onder meer te maken had met, op een aantal terreinen, een redelijk gammele begeleiding van bestaande dossiers en – hij wikt zijn woorden – met een betrekkelijke onverantwoordelijkheid. Bepaalde toezichthouders, zoals provincies, konden dit dossier niet beschouwen als een absolute prioriteit. In die zin is het misschien goed dat de zaak wat wordt opgesmukt en dat het systeem dichter komt bij wat waterdichtheid zou kunnen zijn, hoewel waterdichtheid nooit helemaal te bereiken is.

Het eerste probleem betreft het niet betalen van de bedienaar gedurende een periode van – in zijn voorstel – drie tot vijf jaar. Er wordt natuurlijk van uitgegaan dat die bedienaar reeds op de een of andere manier in beeld is op het moment van de aanvraag, want anders is het moeilijk om te spreken van een gemeenschap. Op het moment van de aanvraag zijn er al sporen van religieuze activiteit. De definitieve erkenning is de periode waarin alles helemaal vlot zou moeten verlopen. Het is niet onmogelijk om iemand in die tussenperiode – eventueel gedeeltelijk – te financieren. Men zou kunnen denken aan bepaalde niet-traditionele vormen van financiering, bijvoorbeeld via andere subsidiëeringsmechanismen, eventueel ook gedeeltelijk. Een inlooperperiode met andere financieringsbronnen kan.

Rik Torfs vreest wel voor het verwachtingspatroon. Als men iemand gaat financieren, en men moet achteraf zeggen dat het niet goed was en dat de financiering moet worden gestopt: dat zijn momenten waarop men mogelijk commotie krijgt. In een conflictvermijdend model moet men vooral met groei werken en eventueel met tussentijdse stappen waarbij bepaalde initiatieven gedeeltelijk worden gefinancierd. Dat betekent dat men in de initiële fase wat betreft statuten en dergelijke met een gewone, eventueel deeltijdse, arbeidsovereenkomst werkt. Daarover moet kunnen worden nagedacht, vindt Rik Torfs, die de opbouwfase het belangrijkste punt vindt.

Natuurlijk zitten we hier met een periode van tien jaar voor mensen die vijf jaar geleden hun aanvraag indienden en dan nog eens vijf jaar moeten wachten. Die overgangsperiode mag nooit betekenen dat een goed systeem niet zou worden toegepast. Niets verhindert dat die dossiers worden bekeken. Niets verhindert een wat gesofisticeerdere manier om die overgangen te bekijken. Rik Torfs blijft wel vinden dat de aanvragen moeten worden vernieuwd, om zeker te zijn dat ze nog actueel zijn. Het is immers best mogelijk dat dossiers van vijf jaar geleden niet meer in orde zijn. Dan kan men nog altijd ad hoc aan bepaalde zaken werken.

Bij de buitenlandse financiering moet het duidelijk zijn dat het gaat over een soort van gekwalificeerd financieringsverbod. Neem bijvoorbeeld de mormonen. Dat systeem werkt vanuit de staat Utah, waar een zeer kapitaalkrachtige basis aanwezig is en een religieuze meerderheid waarbij 70 procent van de inwoners mormonen zijn. Dat is op zich een duidelijk systeem.

Er zijn volgens Rik Torfs twee beperkingen. De eerste heeft te maken met het soort activiteit waarvan mensen worden verdacht of beticht. Dat kan te maken hebben met het ontplooiën van antidemocratische of terroristische activiteiten. Het kan

ook om gewone misdaad gaan, zoals het witwassen van geld. Zelfs het Vaticaan wordt daar af en toe van verdacht, aldus Rik Torfs.

Een tweede beperking – maar de controle erop is niet simpel – is dat men, zoals Nederland, bepaalde landen uitsluit, landen van waaruit financiering niet mogelijk is. Dat kan tot diplomatiek minder prettige 'Auseinandersetzungen' leiden. Dat het moeilijk is, blijkt uit wat in het verleden is gebeurd. Bij deze materie moet men bekijken wat er in andere landen gebeurt. Neem het voorbeeld van Oostenrijk. Het is te vroeg om daar het definitieve resultaat van te zien. Het is een voluntaristische poging om te zeggen waar de geldstromen moeten stoppen.

Turkije is met het hele Diyanetsysteem, en met het expansieve karakter dat daar soms mee gepaard gaat, al een lastig land. Daar is nu een regime dat vanuit democratisch oogpunt in vraag kan worden gesteld. Ook dan is het ongelooflijk moeilijk om de geldstromen die eventueel via derden kunnen gaan, te controleren. Het is typisch een materie waarin internationale en Europese samenwerking noodzakelijk is. Een dubbele samenwerking: om van elkaars mechanismen te leren, en om afspraken te maken, bijvoorbeeld over terrorismebestrijding.

Volgens *Jan Peumans* is vijf jaar een lange tijd om op een erkenning te wachten. De Federale Regering zal nu misschien het boeddhisme erkennen. Tot nu toe is er maar één minister die daarvoor een inspanning heeft gedaan door hen wat werkingskosten te geven – ere wie ere toekomt – en dat was Jo Vandeuren toen hij minister van Justitie was. Jan Peumans heeft de indruk dat degenen die nu erkend zijn, de markt afschermen voor diegenen die niet erkend zijn. Bovendien is men afhankelijk van wat Justitie wil doen. Federaal parlamentslid Els Van Hoof heeft een wetsvoorstel ingediend en het Federale Parlement heeft dat ontvankelijk verklaard. De spreker hoopt dat het nog tijdens deze legislatuur zal worden goedgekeurd.

Buiten de boeddhisten vragen ook de hindoes zo'n erkenning aan. Omdat ze niet erkend zijn, zijn boeddhisten puur afgestemd op giften. Een tijd geleden hebben ze een staten-generaal georganiseerd met alle boeddhistische groepen die in België aanwezig zijn, verzameld in de Boeddhistische Unie van België. Hun doel is een erkenning te krijgen. Daarover wil Jan Peumans graag de mening horen van professor Torfs.

Volgens de spreker is er een verschuiving van een aantal gelovigen – misschien ook bij de rooms-katholieken – naar een religie of levenshouding als het boeddhisme. Het is merkwaardig dat van een geloofsgemeenschap er een heel aantal mensen niet meer gelovig zijn, maar zij zorgen er via hun belastingen wel mee voor dat kerkgebouwen in stand worden gehouden, dat de pastoor zijn huisvesting wordt betaald enzovoort.

Het is merkwaardig dat dit nog altijd wordt gefinancierd. In Duitsland bestaat de Kirchensteuer, waarbij men aangeeft of men protestants of rooms-katholiek is of dat men geen godsdienst aanhangt. Moet dat debat hier ook niet opnieuw worden geopend? Is dat nog te verantwoorden?

Wat de spreker het meest interesseert, is hoe de professor aankijkt tegen het eventueel toetreden van aanhangers van het boeddhisme – volgens henzelf 100.000 mensen – en hoe de professor aankijkt tegen het debat over de scheiding van kerk en staat.

Volgens *Rik Torfs* is er een goede reden om zowel het boeddhisme als het hindoeïsme te erkennen. Hij is daar persoonlijk een voorstander van. Het boeddhisme is er al enkele keren heel dichtbij geweest. Het feit dat er in het boeddhisme geen

god bestaat, is overigens geen reden om te zeggen dat het niet kan worden erkend. Ook de vrijzinnigen worden erkend, en daar zijn de goden ook nog in opbouw.

Als men dat doet, zorgt men er wel voor dat het orgaan zelf een soort soliditeit en representativiteit kan hebben. Dat is dikwijls een probleem. Hij denkt daarbij aan de Moslimexecutieve. Johan Leman heeft daar destijds een ongelooflijk gedifferentieerd plaatje van gemaakt met zoveel Marokkanen, zoveel Turken, zoveel Belgen, zoveel Tunesiërs enzovoort. Dat was allemaal heel gedifferentieerd, en toch zijn er heel veel problemen geweest. Het was heel moeilijk om die samen te houden.

Bij de protestanten is dat ook zo geweest, niet enkel in de 19e eeuw. Op het einde van de 20e eeuw is er ook nog een serieuze discussie geweest tussen de traditionele protestanten, die voornamelijk in de buurt van Luik in Wallonië zaten, en de evangelicals – veel Limburgers en andere mensen met een lucide kijk op de samenleving – die dan erg beïnvloed waren door Amerikaanse bewegingen. Die werden niet echt vertegenwoordigd in het aloude orgaan. Dat is een probleem. Men moet er wel voor zorgen dat er voldoende representativiteit is van het orgaan. Maar men moet ergens kiezen. Zo is er voor de georganiseerde vrijzinnigheid gekozen voor één representatief orgaan dat, fictief gezien, alle vrijzinnigen vertegenwoordigt maar dat in de praktijk niet doet, maar toch voldoende representatief is. Rik Torfs is daar een voorstander van.

Bij die 100.000 boeddhisten is er een ander probleem: daar zijn er ongetwijfeld ook bij die zich tegelijkertijd nog wat anders voelen. Het syncretisme bestaat bijvoorbeeld ook in Japan. Daar kan men naast shintoïst ook nog boeddhist en een derde ding erbij zijn. Men kan zich gemakkelijk tot drie verschillende religies bekeren. Dat gedachtegoed wordt bij ons impliciet verworpen omdat we ervan uitgaan dat iemand bij één religie is. De vraag is hoe men dat gedachtegoed kan inpassen. Wij zijn dat voorlopig niet gewoon, maar de spreker is ervan overtuigd dat er bij ons mensen rondlopen die zich boeddhist vinden en bijvoorbeeld ook katholiek. Dat probleem moet men proberen te analyseren.

Wat betreft het citaat uit De Standaard, antwoordt Rik Torfs dat we dat systeem helemaal moeten omgooien. De meeste systemen zijn heel erg historisch gegroeid en moeilijk te veranderen, wat wel geen reden is om ze te behouden. Soms veranderen ze effectief, zoals in Italië en Luxemburg gebeurd is, maar het is uiterst complex. Het beste bewijs is dat voormalige Oostbloklanden, zoals Tsjechië en Roemenië, na het communisme hun oude regeling terugnamen, na een interruptie van vijftig jaar. Zo diep is het soms cultureel verbonden.

Moet men die erediensten blijven betalen? Men zou kunnen zeggen om dat niet te doen. Men zou zich dan kunnen baseren op de Amerikaanse methode waarin er bijvoorbeeld geen financiering is van religieuze groepen, buiten 'tax exemption', wat wel bestaat. Maar dat moet men ook daar historisch bekijken. Om te beginnen zijn heel veel meer mensen naar Amerika gegaan omdat ze religieus minoritair waren in hun land en moesten vluchten. Verder is er in Amerika een belastingstelsel waarbij gemiddeld 20 procent van het inkomen aan belasting wordt gegeven. Bij ons is dat 50 procent, met alle consequenties van dien. Men moet in Amerika betalen voor de eigen religie maar ook voor de eigen universiteit en kliniek. In ons systeem wordt ongeveer alles gefinancierd, ook volslagen 'nutteloze' dingen als religie en opera.

De vraag is of men dat wil behouden of niet. Gaat men ons systeem in zijn geheel als een welvaartsstaat waarin ook dingen worden gefinancierd die niet iedereen aanhangt, volgen of niet? Rik Torfs is zelf een voorstander van die financiering, die niet te hoog moet zijn, omdat ze ten minste een structurele dialoog met de religieuze groepen vergemakkelijkt en dus ook integratie kan faciliteren. Hij is meer een voorstander van een overheid die in gesprek treedt met allerlei groepen, ook

uit de religieuze of culturele sector, dan van een volledig loslaten. Wat in Amerika een neutrale maatregel is, wordt bij ons door velen als religievijandig beschouwd, terwijl dat juist voor vele nieuwkomers in onze samenleving, en niet alleen moslims maar ook bijvoorbeeld mensen uit Oost-Europa met een orthodoxe traditie, vaak een heel belangrijk punt is en een wijze om beter geïntegreerd te geraken.

Rik Torfs zou het goed vinden om daar een debat over te voeren, bij voorkeur weg van het directe politieke gewin. Het is een discussie die men niet op een verhitte manier mag voeren naar aanleiding van een of ander incident, maar op een bredere manier om te kijken hoe we de samenleving in de toekomst zien en wat de voor- en nadelen zijn van dat systeem. Dat moet los staan van persoonlijke belangen en voorkeuren. Het is een algemeen maatschappelijk debat dat zeker de moeite waard is.

Ward Kennes vraagt hoe Rik Torfs de idee van gezamenlijke verkiezingen voor alle erediensten ziet. Bestaat het ook op andere plaatsen? Verder vindt hij de erkenning van het boeddhisme absoluut nodig.

De gezamenlijke verkiezingen heeft men niet ergens anders afgekeken omdat ons systeem helemaal anders is dan andere, aldus *Rik Torfs*. De bedoeling was om te verhinderen dat daar allerlei ongelijktijdigheden zouden komen die storend zijn. De gedachte is om zo met een nieuwe ploeg te kunnen beginnen wanneer bijvoorbeeld de gemeenten en de provincies ook opnieuw beginnen. Rik Torfs vindt dat daar zelfs meer voor te zeggen valt dan voor het gelijk laten lopen van de Vlaamse, federale en Europese verkiezingen omdat dit een groot concreet belang heeft voor het dagelijkse leven.

Wat de boeddhisten betreft, wordt erkenning nu bemoeilijkt door de huidige complexe structuur. Er moet een grote consensus ontstaan om vandaag nog vooruit te geraken.

Bert MAERTENS,
waarnemend voorzitter

Yasmine KHERBACHE
Nadia SMINATE,
verslaggevers